

DOI: 10.46340/ephd.2021.8.1.3

Denys BurianovORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3577-0622>*National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv, Ukraine*

ACTIVITIES OF THE DEMOCRATIC RADICAL PARTY IN UKRAINE AND ITS PLACE AND ROLE IN STUDENT MOVEMENTS DURING THE FIRST REVOLUTION OF 1905-1907

Денис Бурянов*Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНО-РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ МІСЦЕ І РОЛЬ В СТУДЕНТСЬКИХ РУХАХ ПЕРІОДУ ПЕРШОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1905-1907 РР.

The article deals with the origin and formation of the democratic-radical party and its influence on the development of revolutionary, cultural, economic, social and political levels of culture in Kyiv during the first revolution of 1905-1907. On the example of formation and development of this political organization the causes and conditions of its collapse as a political force can be seen, as well as the level of influence of this organization on various segments of the population, including the peasantry and students.

Our study is based primarily on the memories of contemporaries who were direct members of this party organization or were related to it. Secondly, we turned our attention to the journalism of that period (newspapers), which in one way or another covered events related to the Democratic Radical Party, and, thirdly, the research of contemporary scholars who studied the period.

Thus, taking into account the above sources, we studied the dynamics of the party as an ideological representative of the Ukrainian people from its inception to disintegration, analyzed the reasons for the lack of active development of the party during the first revolution, we drew our attention to the ideological and personal conflicts within the political group, which as well as the lack of adequate funding, that we analyzed, were the result of weak activities during the revolutionary riots, and subsequently insufficient activity in the Russian parliament after the revolutionary events.

Although, despite the negative overall assessment of the party's activities during the revolution of 1905-1907, we identified several positive aspects of the development of Ukrainian language, literature, including Ukrainian vocabulary, the people as a whole ethnic group in general, and some interesting facts about life of a number of politicians of the early 20th century.

Keywords: UDRP, party, students, democratic party, radical party, peasantry.

Сьогодні, як ніколи, в політичному та соціальному житті країни дуже важливу роль грає думка молоді, а саме – студентства, оскільки молодь, як відомо, є майбутнім не тільки даної країни, але і світу в цілому, тому зважаючи на думку молоді, держава зважає на думку майбутніх поколінь.

Студентство, як суспільний рух – не нове явище в суспільному житті нашої країни, на жаль, на даний момент, студенти не досить активно проявляють свою громадянську позицію, оскільки «нині тільки 0,8% респондентів проявляють інтерес до політичних проблем, 19% молоді зовсім не цікавить політика, а майже 55% вона тільки дратує. Понад половину з числа опитаних молодих людей політика цікавить лише тоді, коли це стосується їх особисто»¹. Таке негативне відношення до політики в країні існувало не завжди, так «на зламі століть розвиток студентського руху по всій Україні вступив

¹ Матеріали міжнародної научно-практичної конференції (1992). *Молодежна політика: Опыт, проблемы, перспективы*. Київ, 89.

у найвищу фазу, яка характеризувалася масовістю й гостротою виступів, завершенням кристалізації політичної платформи та високим ступенем його організаційної самостійності»¹. Зокрема, активну і не останню роль студенти зіграли протягом революції 1905 – 1907 рр.

Період першої революції в Російській імперії був достатньо бурхливим, протягом усього періоду по всій території великої держави активізувалися різні політичні та культурні, просвітницькі організації не тільки на всеросійському рівні, але і на місцевому – залежно від культури, нації, традицій того чи іншого регіону. При чому, студентські організації були одними із найактивніших, оскільки «помітна роль студентства в суспільно-політичних процесах цього часу (початку революційного піднесення) як у Галичині, так і на Україні в складі Російської імперії була об'єктивно зумовлена недостатньою соціальною структурованістю української нації»².

Серед великої кількості організацій та політичних рухів активізувалися і рухи на території України, серед яких була і Українська демократично-радикальна партія.

Дана культурно-просвітницька, а згодом і політична організація виокремилася із Загальної української безпартійної організації (ЗУО), яка, у свою чергу, була об'єднанням громад як міста Києва, так і інших міст України (Київська стара громада, молода громада, Одеська громада, тощо).

Безпартійна організація складалася з великою кількістю людей, які постійно організовували з'їзди, але носила виключно культурно-просвітницький характер, оскільки переймалася, в першу чергу, розвитком української культури, дозволом видання українською мовою (яка була заборонена указом від 1876 року) та поширенням серед українців звички розмовляти рідною мовою.

В період до початку революційних настроїв (від утворення ЗУО в 1897 році і до 1903 рр.) організація мало переймалася політичним аспектом розвитку українства, була зосереджена на українській культурі, зокрема на видавництві творів Т. Шевченка (в їх видавництві «Вік») та проблемою українського правопису.

Поступово, з 1903 року, в ЗУО, особливо серед організаційної молоді почали формуватися ідеї не тільки культурно-просвітницького характеру, але і політичного (І. Стешенко, М. Лисенко, М. Левицький, Є. Чикаленко), що було зумовлено прикладом уже існуючої Революційної української партії (РУП), яка існувала паралельно ЗУО та об'єднувала навколо себе прогресивну українську молодь (наприклад, В. Винниченка, С. Петлюру, тощо).

Протягом 1903-1904 рр., в ЗУО проводилися постійні дебати та переговори з приводу того, чи потрібно переводити організацію в політичне русло. Старші члени громади (В. Науменко, В. Беренштам) доводили, що «ніяких плятформ чи програм виробляти не слід...бо коли в програму внесеться політичний, а тим більше соціально-економічний момент, то це розіб'є всі наші громади, бо члени їх не зійдуться на цих пунктах, і це внесе тільки розбрат, нелад між членами і поведе до розпаду організації і громад»³.

Забігаючи наперед, зауважимо, що ЗУО, після перейменування в Демократичну партію, справді поступово розпалася на декілька ворогуючих об'єднань, тому, думки Науменка та Беренштама були пророчими.

Хоча, варто зазначити, що перехід від культурною діяльності до політичної та соціально-економічної був необхідним та відповідав потребам та вимогам часу, оскільки, як влучно висловився Є. Чикаленко, «годі вже ставити своєю задачею тільки скасування чи обхід закону 1876 року, як було досі, а треба поглибити й поширити свою діяльність, бо інакше ми будемо завмирати, а серед громадянства нашого будуть брати перевагу крайні соціальні елементи»⁴.

І далі: «...ніякого розпаду плятформа не зробить, а тільки вилучить з організації крайні праві елементи, і це буде тільки на користь їй, бо тим привабиться більше свіжих молодих елементів»⁵.

В цілому, ми погоджуємося з думкою Є. Чикаленка, яку він висловив на сторінках своєї спогадів цього періоду про необхідність вироблення програми політичної, оскільки вона відповідала потребам часу, але, на нашу думку, Чикаленко не врахував того, що не всі діячі ЗУО завзяті «ідейники» та готові віддати усе заради розвитку українського національного руху (сам Чикаленко жертвував величезні суми для розвитку українських газет та журналів, видавав гонорари українським авторам, які публікувалися у таких виданнях як «Киевская старина», «Крестьянин» і т. д.).

¹ Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ (2006). *Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890-1918 рр.)*, 295.

² Там само, 294.

³ Чикаленко, Є. (2011). *Спогади (1861-1907)*. Київ: Темпора, 232.

⁴ Там само.

⁵ Там само, 233.

Наприклад, одним із членів ЗУО був Б. Грінченко, відомий український публіцист, громадський діяч і людина «дуже мила в приватному житті...на неофіційній частині наших зборів»¹, але як тільки мова заходила про діяльність в громаді, газеті, тощо, то «насуплював брови, робився офіційним урядовцем, що... чіплявся до слів, взагалі поводився, наче він сидить не в компанії своїх людей, а десь в суді в ролі прокурора»². Взагалі, варто зазначити, що Грінченко, і потім його прибічники (С. Єфремов, Модест Левицький, Ф. Матушевський) були зосереджені, в першу чергу, на задоволенні власних ідей та потреб, а уже в другу чергу – на розвитку українства. Особливо такий підхід можна було спостерігати у Б. Грінченка, за ініціативи якого, зокрема, відбувся розкол у партії.

Грінченко був не тільки відомим діячем, але і відомим скандалістом, багато діячів української культури не хотіли мати з ним справу, оскільки він усе доводив до протистояння, оскільки бажав усюди бути лідером, центром уваги. Більшість діячів ЗУО досить негативно ставилися до Грінченка.

Так, В. Науменко, казав, що Грінченко «вже хоче бути гетьманом Сьогобочної й Тогобочної України, Галичини і Буковини!»³. М. Лисенко пропонував «командувати його (Грінченка), до Львова для якої – небудь праці, бо тут він зробить знов якийсь заколот»⁴.

В. Антонович, підсумовуючи відносини в організації, казав, що «важко погодити в одній партії таких "енків", як Грінченко, Науменко, Стешенко та Тимченко!»⁵ звертаючи увагу на те, що вони не хотіли мати один з одним справу.

Під час переїзду «Літературно-наукового вісника» під керівництвом М. Грушевського зі Львова до Києва, так само виникла напруга між Грушевським та Грінченко і т.д.

Отже, бачимо, що хоча і ідея політизації ЗУО була прогресивною, але наявність постійно невдоволених та егоїстичних членів організації, само собою, мала призвести якщо не до самознищення організації, то до її розколу через постійні конфлікти всередині організації (так, Стара громада Києва «почала...саботаж»: більшість перестала платити внески в центральну Організацію, не хотіла посилати делегатів на з'їзди, взагалі перестала цікавитися нашою партією. Теж саме діялося і в одеській Старій громаді та й в петербурзькій»⁶).

Тим не менш, восени 1904 року було проголошено про створення Української демократичної партії (УДП) та надруковано саму програму партії⁷, яка характеризувала партію як центристську, але при цьому в ній був ряд елементів соціалістичного характеру, (знищення станів, 8-ми годинний робочий графік, передача земель селянам і т. д.) що повинно було привернути до себе увагу зокрема українського населення (оскільки партія проголошувала українську автономію та вільне використання української мови будь-де).

Могильний А., підсумовував діяльність УДП: «головною метою... проголошували досягнення гуманного демократичного ладу. При цьому демократичний лад міг бути здобутий... шляхом національної самоорганізації і проведення адміністративних державних реформ»⁸.

Демократична партія зосереджувала свою увагу на селянстві, в своїх газетах «Громадська думка» (потім – «Рада») та «Нова громада» партія робила акцент, в першу чергу на питаннях розподілу, викупу та передачі землі від поміщиків до селян (наприклад, список казенних земель по Україні⁹ та висловлювала обурення утисками селянства в українських губерніях (там само); хоча і висвітлювала проблеми студентства, загальноросійські, закордонні та інших^{10, 11}).

Студентські інтереси в партії були зосереджені саме в соціальній програмі, взагалі, соціальні проблеми були вирішальними для молоді, Жерноклеєв, зазначав, що «національно-державні ідеї та гасла перепліталися із соціальними»¹².

¹ Чикаленко, Є. (2011). *Спогади (1861-1907)*. Київ: Темпора, 233.

² Там само, 233.

³ Там само, 234.

⁴ Там само.

⁵ Там само, 267.

⁶ Там само, 238.

⁷ Гнатюк, В. М. (ред.) (1905). *Літературно-науковий вісник*. Львів: НТШ, 30, 6.

⁸ Могильний, Л. П. (2014). *Національне питання в програмах українських ліберальних партій в першій чверті ХХ ст.: історико-політичні студії. збірник наукових праць*. Київ: КНЕУ, 2, 43

⁹ Матушевський, Ф. (ред.) (1906). Рада: щоденна політ., економ. і літ. *Газета*. Київ: Є. Чикаленко, 1 (15 вересня), 2.

¹⁰ Матушевський, Ф. (ред.) (1906). Рада: щоденна політ., економ. і літ. *Газета*. Київ: Є. Чикаленко, 5 (20 вересня), 4.

¹¹ Матушевський, Ф. (ред.) (1906). Рада: щоденна політ., економ. і літ. *Газета*. Київ: Є. Чикаленко, 6 (21 вересня), 4.

¹² Жерноклеєв, О. С. (2006). *Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890-1918 рр.)*. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 298.

Зважаючи на те, що увагу газета зосереджувала на селянстві, відповідно, серед інтелігенції та студентства в неї було дуже мало прихильників (студенти були зосереджені навколо Революційної української партії (РУП) із яскраво вираженими соціалістичними поглядами). Окрім цього, із перших випусків (від 31 грудня 1905 року) «Громадська думка» почала підпадати під цензурні заборони, що мало не тільки соціальні наслідки (мале поширення газети), але і економічні (відсутність передплатників, мале фінансування з боку меценатів).

Протягом 1904 року, в партії відбувся очевидний (зважаючи на вказані вище проблеми) розкол, який відокремив від партії більш радикальну частину молоді на чолі із Б. Грінченком, який утворив Радикальну українську партію (УРП), яка, лише з деякими відмінностями, повністю повторювала ідеї та погляди демократичної партії. При чому, розкол відбувся скоріше не через політичні та соціальні відмінності у поглядах Б. Грінченка та членів УДП, а через власні чвари із іншими членами партії, про які ми вже згадали, тут виділилися скоріше прихильники та противники самого Грінченка.

Без великої кількості прихильників, з мінімальним фінансуванням, під цензурними утисками, в розколі – саме так зустріла період першого етапу революції (січень-жовтень 1905 рр.)¹ УДП: «демократична партія майже розвалилася та існувала тільки по інерції, а Радикальна партія була в зародку. А час був такий, що треба було найбільшої одностайности, щоб усім українцям виступати однодушно та виявити найінтенсивнішу працю»².

І далі:

«Одним словом, скрізь треба було напруженої праці, а ми сперечалися, сварилися за програми, або в розпуці від того розбрату відмахувалися руками від праці і відходили розчаровані набік від громадської роботи»³.

Як бачимо з опису подій того періоду, під час революційного піднесення населення ні УДП, ні УРП не були спроможні не тільки бути провідниками української автономії, але і взагалі виступати від імені верств українського населення. Дану функцію перейняла на себе Революційна Українська Партія (РУП), яка також підтримувала зв'язки із подібними їй (РСДРП) партіями в Росії, таким чином носила більш загальнодержавний характер, була цікава молоді завдяки лівим поглядам, на відміну від поміркованих УДП та УРП.

Із часом (в кінці 1905 року) розуміючи, що в партіях відсутня підтримка населення та відсутність фінансування і часткова цензура змусила лідерів УДП та УРП знову об'єднатися в єдину партію під назвою Українська демократично-радикальна партія (УДРП). Але даний процес відбувся лише протягом другого етапу революції, коли більшість населення мала вже певну соціальну позицію та своїх лідерів, також, зауважимо, що через розкол в партії, через примхи Б. Грінченка, фактично, через чвари на місцях було паралізовано роботу громад-членів УДП не тільки в Києві, але і майже по всій Наддніпрянській Україні, відповідно, поки йшли переговори про повторне об'єднання, населення вже розділилося на прихильників РУПу та Російської кадетської партії, оскільки остання висловлювала думки більшої частини інтелігенції на Україні, зважаючи на те, що конкурентів в неї, з правої сторони та з центру, практично не було.

Тому, коли постає УДРП, вона майже не отримує підтримки від населення, фактично її діяльність протягом 1905 року зводилася до міжпартійних чвар, намаганні видавати власні газети через кошти меценатів та боротьбі за цензурне послаблення.

Також, одним із факторів непопулярності партії та її печатного органу була і мова написання текстів, яка була не традиційно російською чи українською із російськими словами, а суто українською літературною, через що, деякі читачі могли не розуміти тексту, оскільки не мали у вжитку певні слова та фрази⁴.

Теоретично, на нашу думку, якби не було розколу партії із самого початку, відповідно, були б відсутні або зводилися до мінімуму внутрішньопартійні конфлікти, основними ініціаторами яких був Б. Грінченко, то партія могла б і мати більше прихильників серед населення, шляхом збільшення агітації, вироблення більш доцільної політичної платформи, вирішення мовних питань друкованих текстів, тощо.

УДРП, розуміючи свою непопулярність, при створенні Думи, намагаючись потрапити туди об'єднується (в межах Думи) із правоцентристськими партіями типу кадетів та інших федералістів,

¹ Тицький, С. І. (2012). Еволюція етнополітичного простору міста Києва у 1900-1907 роках (історичний аспект): дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата історичних наук. Київ, 154.

² Чикаленко Є. (2011). *Спогади (1861-1907)*. Київ: Темпора, 241.

³ Там само, 241.

⁴ Чикаленко, Є. (2011). *Спогади (1861-1907)*. Київ: Темпора, 301.

які у своїх політичних поглядах не вбачали автономії України, тим самим фактично знищували саму ідею існування УДРП, яка виступала за федерацію із автономією України.

Варто зазначити, що всі члени перших двох дум із проукраїнською позицією об'єднувалися в так звану «українську думську громаду», при чому більшість діячів цих громад була прихильниками кадетів (які відкидали автономію українських земель) або трудовиками чи іншими політичними силами, які не мали чіткої позиції щодо автономії чи вважали «здобуття Україною незалежності дуже далеким майбутнім, а, то і взагалі відкидали таку думку»¹. В даних громадах були і представники УДРП (наприклад, І. Шраг), але такі одиничні випадки не мали потрібних важелів для вирішення чи сприянню вирішення українського питання в Думі.

Відповідно, фактично членство УДРП в думських радах обох скликань суперечило статуту та програмі даної партійної організації таким чином, що партія саме себе дискредитувала.

Висновки. Не можна стверджувати, що дана політична організація не мала ніякого впливу на розвиток українського студентського та українського національного рухів, навпаки. Завдяки УДРП, в Україні відбувся розвиток української мови та літератури, оскільки члени даної партії займалися формуванням українсько-російського словника, збирали український фольклор, народні пісні, казки, тощо. Діячі партії були популяризаторами української мови серед народу, тому вони мали неабиякий вплив на розвиток українства. Але це з культурологічної точки зору. З точки зору політичної, партія не мала ні значного впливу, ні відомості, оскільки протягом періоду від початку і до кінця революції або була зайнята внутрішніми чварами, або не розуміла потреби часу, була недостатньо сміливою, тому до політичної боротьби ставилася досить пасивно, що мало негативні наслідки, серед яких відсутність популярності та відомості була чи не найголовною проблемою, особливо коли постало питання участі в думських виборах, де партійна організація зрадила саму себе.

Більша частина студентства була зацікавлена саме соціальним розвитком в країні, в статуті партії не було добре розробленої соціальної програми, діяльність у цьому полі була досить поміркованою, що не влаштовувало молодь, яка була досить радикальною в даний період.

На наш погляд, УДРП мала всі шанси на широку популярність серед поміркованої частини не тільки інтелігенції, але і студентства, пролетаріату та селянства, але, на превеликий жаль, в партійному статуті, в газетній діяльності та і в цілому, між собою, не мали ні чіткої позиції, ні впевненості у своїй роботі.

References:

1. Zhernokleyev, O. S. (2006). *Natsionalni sektsiyi avstriyskoyi sotsial-demokratiyi v Halychyni u na Bukovyni (1890-1918 rr.)* [National sections of the Austrian Social-Democracy in Galicia and Bukovina (1890-1918)]. Ivano-Frankivsk: TSIT. [in Ukrainian].
2. NTSH (1905). *Literaturno-naukovyy vistnyk* [Literary-scientific bulletin]. Lviv, 30, 6. [in Ukrainian].
3. Mohyl'nyy, L. P. (2014). *Natsionalne pytannya v prohramakh ukraïns'kykh liberalnykh partiy v pershiy chverti XX st: istoryko-politychni studiyi. Zbirnyk naukovykh prats* [The national question in the programs of Ukrainian liberal parties in the first quarter of the XX century: historical and political studies. Collection of scientific works]. Kyiv: KNEU, 2. [in Ukrainian].
4. *Materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii (v 2 ch.)* [Materials of the international scientific and practical conference (in 2 parts)] (1992). *Molodezhnaya politika: Opyt, problemy, perspektivy* [Youth Policy: Experience, Problems, Prospects]. Kyiv. [in Russian].
5. *Rada: shchodenna politychna, ekonomichna i literaturna hazeta* [Council: daily political, economic and literary newspaper] (1906). Kyiv: Y. Chykalenko, 1. [in Ukrainian].
6. *Rada: shchodenna politychna, ekonomichna i literaturna hazeta* [Council: daily political, economic and literary newspaper] (1906). Kyiv: Y. Chykalenko, 5. [in Ukrainian].
7. *Rada: shchodenna politychna, ekonomichna i literaturna hazeta*. [Council: daily political, economic and literary newspaper] (1906). Kyiv: Y. Chykalenko, 6. [in Ukrainian].
8. Tytskyy, S. I. (2012). *Evolutsiya etnopolitychnoho prostoru mista Kyyeva u 1900-1907 rokakh (istorychnyy aspekt)* [Evolution of the ethno-political space of the city of Kyiv in 1900-1907 (historical aspect)]. Kyiv: Natsionalnyy pedahohichnyy universytet imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].
9. Chykalenko, Y. (2011). *Spohady (1861-1907)* [Memoirs (1861-1907)]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].

¹ Могильний, Л. П. (2014). *Національне питання в програмах українських ліберальних партій в першій чверті хх ст.: історико-політичні студії. збірник наукових праць*. Київ: КНЕУ, 2, 45.